

Або:

*Я листа написав на папері дороги,
законвертив дорогу, - єдиній тобі!
Трохи почерк нерівний, збиваючи ноги,
знав думки безконечні, рядки голубі.
...Може буде омана чи поспіх у рухах,
та проступлять крізь лист, посивілий, мов сніг,
риси юної жінки, простерті на бруках,
закарбовані в плоть кам'янистих доріг.*

Бачимо, що в цьому вірші поет прагне до багатопланової подачі картини кохання, сміливого подолання художнього простору за рахунок «накладання» образу коханої на весь свій життєвий поступ, явлений обрисом безконечної дороги. У такому ключі написані більшість поезій із циклів «Марія», «Сувої тиші», «Соснові двері». Ряд віршів подає цікавий синтез пейзажно-інтимної лірики, сплав незабутніх картин природи з почуттями, переживаннями закоханої людини: «Тебе зі мною не було...», «Перегорнув усі твої жалі...», «Було б тебе не знати взагалі...», «Така твоя долоня ніжна...», «Жалкую я, що не вода...», «Глибокий сніг твоєї простині...», «Тебе любити, бути, з нею...» та інші.

В одному із віршів, що увійшли до книги «Зблизька і на відстані» поет зізнався:

*Життя речей - і те таке коротке,
і б'є мені смертельним босм ворог,
і падає, бо скараний на горло
мотивами фатальної сирени.
Життя речей - і те таке коротке.
На тій воді, яка нас всіх відносить,
не лишилось нічого, крім відлуння
любви, що обернеться в ніщо.*

Сила цієї любові, що завтра «обернеться в ніщо», майстерно закріплена в образному слові, примушує читача хвилюватися за долю героя, перейматися його мріями і настроями. Це помітно і в циклі «Пісні без партитури», основу якого склали тексти пісень, і в поемах («Мертва голова», «Фараон», «Палата», «Коли вже надто пізно»), і в перекладах з французької (Жак Преввер, Гіль вік, Рене Шар), чеської (Вітєслав Незвал, Костянтин Бібл), словацької (Лацо Новомеський), польської (Адам Міцкевич), російської (Володимир Маяковський, Велемир Хлебников, Василь Каменський), білоруської (Алесь Рязанов).

Отже, збірка віршів, поем і перекладів Олександра Астаф'єва «На київському столі» свідчить про непересічний почерк автора, дедалі зростаючі масштаби його ідейно-художнього мислення, глибше проникнення в життя. Вона позначена цікавими новаторськими пошуками, прагненням виробити й удосконалити свою поетику - інтенсивної мислительної рефлексії, інтелектуальної лірики, якій притаманні філософська заглибленість, складна метафоричність, міфологічний підтекст, інтертекстуальність.

Віктор Довбня

●

ПРАВДА - ІСТИНА - ГАДКА У ФІЛОСОФІІ М. МАРКОВА

(Рецензія на книгу С. Машенка

«Філософський світ Миколи Маркова». - Чернігів: ЦНТЕІ, 2006. - 68 с.)

Чернігівський любомудр Станіслав Машенко (уродженець мальовничого містечка на Десні - Сосниці, вихованець історико-філософського факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка) послідовно демонструє українській філософській спільноті спалахи світоглядної й людинознавчої рефлексії. Упродовж останніх 5 років із-під його пера виходять чотири книги: «Основні проблеми в історії української філософії» (2002), «Українські мислителі XVII-XVIII століть на Чернігово-

Сіверщині» (2003), «Філософські обрії Олександра Довженка» (2004), «Філософський світ Миколи Маркова» (2006). Сьогодні С. Машенко - знаний в Україні мислитель, автор більш ніж 70 наукових та навчально-методичних праць, кандидат філософських наук, доцент Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Але варто звернути увагу, що розрив між його першою книгою «Віруючий у баптистській громаді», опублікованою в 1990 році, й наступною становить 12 років.

Тут цілком закономірно постає питання: що ж, чи точніше, хто спонукав С. Машенка - людину, як на мене, вже поважного віку, до поновлення творчих інтенцій? Як зізнається сам Станіслав Трифонович, не без впливу спілкування з набагато молодшим (так, молодшим) за нього Володимиром Ісаковичем Шевченком. Саме В. Шевченко в умовах світоглядної невизначеності на початку дев'яностих років минулого століття, коли значна частина філософів опинилася на роздоріжжі, продемонстрував відданість українській філософській традиції й спонукав С. Машенка до подальших творчих інтенцій. Завдяки організаторським здібностям й інтелектуальній спроможності, на жаль, уже покійного, В. Шевченка в Чернігові й постала філософсько-антропологічна школа, яка розпочала дослідження філософської думки Чернігово-Сіверщини. Станіслав Трифонович - найстарший її представник.

Таким чином, у центрі уваги С. Т. Машенка опинилася творча спадщина неординарного мислителя і педагога Миколи Петровича Маркова (1834-1895), який упродовж 10 років (1883-1892) обіймав посаду ректора Чернігівської духовної семінарії й залишив помітний слід в історії цього навчального закладу, є автором ряду філософських і філософсько-педагогічних праць.

У проблемному полі правда - істина - гадка і часів М. Маркова, і нашої доби постає зовсім не риторичне питання: «Що є істина?». Як відомо, Ісус Христос свідомо не відповів на нього, запропонувавши перевести в площину: «Хто є істина?». Свій варіант розв'язання цієї споконвічної проблеми висунув і М. Марков, до дослідження творчості якого звернувся С. Машенко.

Структурно студія С. Машенка складається з чотирьох розділів, кожен із них присвячено певному сегменту філософської концепції мислителя. У вступній частині «Замість передмови» автор подає життєвий і творчий шлях М. Маркова. Завершується дослідження «Післямовою» та списком використаних джерел і літератури.

Увагу привертає масштабність пропонованого С. Машенком аналізу, спроба всебічно охопити філософський світ М. Маркова, показати нетривіальні, а подекуди й оригінальні аспекти його позиції щодо основної філософської проблематики. Тому цілком закономірно, що перший розділ дослідження, який має назву «Предмет філософії», висвітлює методолого-методичні питання. Автор наголошує на тому, що головна книга М. Маркова «Обзор философских учений» базується на методології так званого «історичного напрямлення». Відповідно до цього методологічного напрямку критерієм наукового вирішення теоретико-світоглядних проблем вважався історико-філософський контекст, до якого вони вводилися тим чи іншим дослідником. Даний метод філософування й використовувався М. Марковим для визначення предмета філософії.

Важливе місце в книзі займає аналіз підходів М. Маркова до предметного поля філософії. Як показує автор розвідки, М. Марков, спираючись на вчення А. Шопенгауера та Е. Гартмана, робить значний крок до розуміння предмета філософії в онтологічному аспекті. «Истинно-сущее - предмет философии» до такого висновку М. Марков приходив у своєму «Обзоре...»¹.

На перший погляд здається, що авторові можна було б обмежитися загальними контурами розуміння М. Марковим методологічної функції філософії відносно конкретних наук. Проте С. Машенко показує, як філософські ідеї М. Маркова стають концептуальними засадами освіти та виховання. Задля цього він зупиняється на двох монографіях М. Маркова, написаних у чернігівський період його життя: «Педагог древнего классического мира - философ Сократ» і «Педагог нового христианского мира - славянин Амос Коменский». У цьому контексті особливий інтерес становить зроблений автором аналіз творчості Сократа, «з голови до ніг» філософа-педагога (за В. Шекспіром), та чеського гуманіста XVII століття Яна Амоса Коменського. І, як ми переконаємося в ході ознайомлення з книгою, а також безпосереднього спілкування з автором рецензованого видання, він має намір продовжити дослідження проблем освіти, до вирішення яких М. Марков звертається у вказаних вище монографіях.

Наприкінці кожного розділу С. Машенко подає коротке (один, два або три абзаци) резюме,

¹ Тут і далі всі посилання на рецензоване видання.

яке включає головні визначення та ідеї викладеної теми. Так, підсумовуючи погляди М.Маркова щодо визначення предмета філософії, автор відзначає, що вчений значно відходить від розуміння його професорами Російської імперії другої половини XIX століття. М. Марков, з точки зору С. Мащенко, віддаючи належне процесу гносеологізації філософії, який притаманний мисленню XIX століття, починає схилитися на позиції посткласицизму, що народжується. У цьому плані важливого методологічного значення набуває його положення про те, що неможливо обмежити предмет філософії лише теорією пізнання, а необхідно включати до нього світобуттєві проблеми, розв'язуючи їх у руслі досягнень новітньої науки.

У другому розділі «Гносеологія» проаналізовано пізнавальну концепцію М. Маркова. При цьому автор зазначає, що філософ виходив із поширеного тоді постулату, що «вопрос об источниках и границах нашего знания есть первый и основной вопрос философии как науки, и потому он издавна служил предметом самых настоячивых философских исследований, которые образовали различные философские направления». Цікавим методологічним прийомом С. Мащенко слід назвати запропонований ним спосіб ознайомлення із природою пізнавального процесу. На суто структурному рівні побудови його книжки це знаходить свій вияв у досить детальному екскурсі в глибини історико-філософських роздумів М. Маркова над гносеологічними проблемами. Проте він не просто повідомляє читачеві наслідки різноманітного розв'язання пізнавальних проблем в окремих філософських напрямках і течіях, а показує найпоширеніші вчення. Цей методологічний прийом дає змогу С. Мащенку висновувати, що, незважаючи на власні переконання, начала пізнавального процесу М. Маркова «безпосередньо впливають із учення Шотландської школи Т. Ріда XVII ст., вони дуже подібні й до засад реалістичної філософської думки, що тримались у часи навчання Миколи Петровича в Київській духовній академії».

Третій розділ рецензованого видання присвячено текстуральному аналізу поглядів М. Маркова щодо онтологічних проблем. У ньому підкреслюється, що мислитель, віддаючи належне представникам різних онтологічних напрямків і течій, показує їх односторонність, яка призводить до багатьох суттєвих хибних світоглядних висновків. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка С. Мащенко про те, що М. Марков, спираючись на деякі західноєвропейські школи та слідує традиціям і новітнім надбанням як української, так і російської філософії, шукає вихід у синтезі кращих філософських онтологічних надбань минулого. Базою для такого єднання, з точки зору М. Маркова, є філософський реалізм за умови його чіткої опори на філософію теїзму. «Теїзм для М. Маркова, - пише С. Мащенко, - це не окраска його філософського вчення, а глибоке внутрішнє переконання, яке він намагається філософськи обґрунтувати, поставити у центр вирішення метафізичних проблем».

Окремо С. Мащенко наголошує на початках розуміння М. Марковим буття людини, що є значним кроком у становленні антропологічної екзистенціалістської концепції. Оскільки окремого людинознавчого розділу в «Обзорі...» немає, остільки автор переходить у наступному четвертому розділі до розгляду етичних переконань філософа. Тут С. Мащенко насамперед підкреслює, що М. Маркову притаманні початки екзистенціальності в розумінні людини. Загалом етичні переконання М. Маркова, як аргументовано це доводить С. Мащенко, спираються на християнські Божі заповіді як ідеальні загальнолюдські норми і принципи моральності.

Певне зауваження стосується четвертого розділу, в якому аналіз етичної концепції М. Маркова можна було б довести до сучасних варіантів етичних концепцій. Це дало б можливість об'єднати в один смисловий блок те, що досліджене в четвертому розділі, а також ті висновки, які ми знаходимо в «Післямові».

Можна говорити про ті моменти книги, які вимагають подальшого опрацювання, можна помічати окремі, на наш погляд, прогалини, а може, й певні спірні міркування автора. Та це не головне, тому залишимо їх на розсуд вдумливого читача, пам'ятаючи, що «людському знанню є певна межа». Головне, на наш погляд, полягає в іншому, а саме в тому, що автору вдалося показати М. Маркова мислителем широкої ерудиції, неординарним і часом тонким метафізиком, логіком і психологом.

Тепер «про головне». Прочитання книги С. Мащенко ще раз привертає увагу до цілком очевидного факту, наведеного в передмові: широта й глибина філософського матеріалу, що читався семінаристам у другій половині XIX століття, не йде ні в яке порівняння з тими короткими курсами філософії, що викладаються нині в більшості негуманітарних вищих навчальних закладів України. Можна лише погодитися з міркуванням С. Мащенко про те, що ми ще не до кінця зрозуміли важливість прищеплення спеціалістам із вищою

освітою любові до мудрості. Вочевидь, мова не йде про якомога більший обсяг засвоєння студентом філософських знань, а про його становлення як людини, здатної до зустрічі зі світом, спілкування з іншими людьми, що потребує і серця, і розуму, й уміння, і натхнення та відповідного способу мислення. Філософування неможливо раз і назавжди опанувати, але вчитися мудрості можна і потрібно, поки ми живемо.

Підбиваючи загальні підсумки нашого огляду розділів рецензованої книги, відзначимо, що автор досить різнобічно репрезентував предметне поле філософії, теорію пізнання, онтологічний та етичний світ непересічного мислителя XIX століття.

Отже, С. Машенко зумів побачити філософський світ М. Маркова по-своєму. Такий феноменологічно-екзистенціальний висновок напрошується з його аналізу архітектоники марковського світосприйняття. Фактично це робить кожен справжній філософ.

Безперечно, автор проробив важливу й вельми корисну нашої філософській, педагогічній, історичній, загалом науковій громадськості аналітичну працю. Книга С. Машенка заповнила одну з численних лакун в історії філософії Чернігово-Сіверщини, ввела до наукового обігу малодосліджені джерела та порушила низку проблем, що не отримали належного висвітлення й оцінки в працях українських філософів. Тож насамкінець нам залишається лише побажати Станіславу Трифоновичу вдумливого читача й висловити надію, що чернігівський мислитель порадує нас ще не раз своїми дослідженнями.

Сергій Дзюба



НЕБО, ЯКОГО МИ НЕ ЗНАЛИ

Василь Слапчук. Клітка для неба: повісті. - К.: Факт, 2006.

«Людина повинна відповідати за те, що вона живе у цьому дивному світі... Адже... це справді дивний світ», - зауважив Карлос Кастанеда у своїй «Подорожі до Ікстлану». Василь Слапчук написав ще одну хорошу книжку, витворивши власні, справді неповторні, світи - невловимі, наче буддійський дзен, неможливо парадоксальні (чого тільки вартий його кенгуру завбільшки з цвіркуна!), сповнені соковитої, «фірмової» Василюєвої іронії («Коли Ця кличе їсти - треба йти їсти. Коли Ця посилає вмирати - треба йти вмирати. Вона Берегиня. Вона, як Мати-Вітчизна, із мечем») та надзвичайної людяності (особливо зворушили малюки на курорті, шибеник із «Хутора дитинства» і письменник-філософ-пристрасний коханець Ого зі своїм пегасом Боневуром).

Власне, небо буває різне, але такого ми ще не бачили. Бо це - небо в оці коня і в жодну клітку його не замкнеш, як би декому не хотілося. Люди та коні тут літають - навіть краще за птахів, та ще й шалено любляться під час таких мандрів у високості: «Колись Ого у Милорада Павича читав... про парочку, яка кохалася на спині у буйвола (чи може бика, - здається, він був білим, що могло символізувати чистоту стосунків закоханих), їм навіть не треба було рухатися, буйвіл, пересуваючись, підгицував так, що робив усю роботу за них. Безпечним сексом цю затію не назвеш, однак, буйвіл усе-таки по землі ступає, і падати з нього не так небезпечно, як із пегаса, який ширяє високо в небі. А парашутами Ого не запасся.

- А ми не попадаємо додолу? - засумнівався Ого в успішності цього задуму.

- Не переживай, я пройшла спецпідготовку, - заспокоїла його муза.

«Ти то пройшла, - подумав Ого, - а я то ні».

- Це була теорія чи практика? - ревниво запитав він.

- Звісно, теорія. А коли практика, то тільки на макетах».

Як то кажуть, всі написані раніше трактати з інтимних любовощів, відпочивають. Бо Ого зі своєю Галеєю потім щодня витворяли у вечірньому небі таке, що жодним коханцям не снилося...

Взагалі, у новій Василюєвій книжці маємо три повісті: «Клітку для неба», «Глобус України» та «Кенгуру завбільшки з цвіркуна». Мені найбільше сподобалася «Клітка...». Слапчуків «Хутір...» (один із розділів цієї повісті) - просто шедевр! Переконаний: якби наші дитячі письменники навчилися так писати для дітей, як це робить Василь у своїх дорослих книжках, юних читачів в Україні побільшало б у десятки разів:

«Оленки я здалеку не впізнав. Видалася мені мініатюрною дорослою жінкою. Без сподіваного мною білого банта. Замість світленького дитячого платтячка, як мені уявлялося, на ній - розкішна, голуба, блискуча, із порізом на все стегно, сукня. Завершували образ наклеяні помадою губи та підмальовані синім очі.